

Keer het tij: de landbouw moet anders

De balans tussen natuur en landbouw staat onder druk. Schaalvergroting bij boeren gaat ten koste van de natuur. Met een aantal maatregelen is dat tij te keren, stelde Jacomijn Pluimers van het Wereld Natuurfonds tijdens de Stoutenburglezing in Amersfoort. 'Het kan: een landbouw die in balans is met de natuur.'

Yvonne Brink

Mensen beter maken, dat wilde ze. Maar na uitlotingen voor de studie geneeskunde, koos Jacomijn Pluimers voor milieukunde in Wageningen. De aarde beter maken, landbouw en natuur laten samenwerken: dat werd haar missie. Na functies als onderzoeker, beleidsmedewerker, consultant en ook als milieuactivist en natuurbeschermers, is Pluimers er duidelijk over: 'boer zijn' is eigenlijk het mooiste beroep dat er is, want het draait om een intense samenwerking met de natuur. 'Bloemrijke weilanden met koeien die lopen te grazen – iedereen vindt dat een mooi plaatje. Desondanks', geeft Pluimers aan, 'is het natuur-landbouwdebat soms een waar loopgravengevecht van twee partijen die recht tegenover elkaar staan.'

De vervuiler krijgt betaald met publiek geld

Wereldwijd, ook in Nederland, staat de natuur onder druk. Boeren worden geconfronteerd met toenemende kosten door milieu- en dierwelzijnsverplichtingen, maar de prijzen bij de afnemer stijgen niet. Om het hoofd boven water te houden, kiezen veel boeren voor schaalvergroting met alle negatieve gevolgen van dien: natuur die 'ingepikt' wordt voor het boerenbedrijf, stankoverlast, lagere

waterstand, achteruitgang in biodiversiteit.

Een aantal factoren houdt deze vicieuze cirkel in stand, legt Pluimers uit. De problematiek van het huidige voedselsysteem gaat terug naar een verder verleden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog valt de gewone voedingsmarkt stil. Er is honger en voedsel wordt gerantsoeneerd. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het credo dan ook 'nooit meer honger'. Aan de beginavond van de huidige EU ondertekenden diverse landen een landbouwverdrag met als uitgangspunt voldoende voedsel aan redelijke prijzen voor de bevolking en leefbare landbouwbedrijven met een redelijk inkomen voor de boer. De markt werd gereguleerd, minimumprijzen gegarandeerd en de productie steeg. De boterbergen en de melkoverschotten waren één van de gevolgen.

Systeemfout

'Sinds die tijd is het landbouwbeleid weliswaar hervormd,' aldus Pluimers, 'maar beleidswijzigingen gaan traag. Je kunt nog steeds zien waar de productie in Nederland is gestimuleerd, die gebieden ontvangen nog steeds de hoogste subsidies. Bijvoorbeeld de veehouderij en de aardappelteelt

in de veenkoloniën. Leg je dat plaatje op de uitstoot van ammoniak, dan zie je dat met het huidige Europese landbouwbeleid de vervuiler betaald krijgt met publiek geld. Terwijl de gebieden met een grote bijdrage aan boerenlandnatuur het minste geld ontvangen. Ik noem dit een systeemfout, een lock-in.' Pluimers ziet nog meer van dergelijke systeemfouten, waardoor verandering moeizaam van

de grond komt: de concentratie van de macht in de keten, het paradigma dat we met de Nederlandse landbouw de wereld moeten voeden en ons kortetermijndenken.

Daarnaast is de Nederlandse landbouw sterk verbonden met het landbouwareaal elders in de wereld. Zo gebruikt de melkveehouderij soja uit Zuid-Amerika, een intensieve teelt die leidt tot bodemdegradatie, milieuvervuiling, ontbossing en verlies van de oorspronkelijke vegetatie. Bovendien leidt het gesleep met veevoer over continenten hier in Nederland tot grote mestoverschotten en een verdere intensivering van de veehouderij. 'Nederland heeft een mestoverschot en is het enige land ter wereld waar mest een afvalproduct is in plaats van een waardevolle grondstof die bijdraagt aan bodemvruchtbaarheid', zegt Pluimers. Tel daarbij op dat tachtig procent van alle landbouwgrond wordt gebruikt voor de productie van vlees en zuivel, dat een derde van ons voedsel wordt verspild en dat de toekomst nog meer urgente scenario's biedt: meer mensen die in steden gaan wonen, meer consumptie, nieuwe claims op land. De grote uitdagingen van de landbouw zijn hiermee duidelijk geschetst.

Boeren mét natuur

De grote vraag waaraan Pluimers dan ook een bijdrage wil leveren, is hoe we een eerlijk voedselsysteem tot stand kunnen brengen dat in balans is met natuur. Voedsel produceren binnen de grenzen van één aarde en in balans met natuur, moet het nieuwe uitgangspunt worden van de noodzakelijke systeemverandering, aldus Pluimers. 'Boeren mét natuur in plaats van er tegenin.' Dus een landbouw die gebruikt maakt van de diensten die de natuur levert en werkt aan een gezonde bodem, kringlopen sluit (de mest van de

Een eerlijk voedselsysteem in balans met de natuur

'Blijven we onverschillig langs de kant staan, of ondernemen we actie?'

dieren kan weer op ons eigen land gebruikt worden) en volop gebruik maakt van natuurlijke plaagbestrijders. En die ruimte schept voor wilde dieren en planten, zeker voor die soorten die afhankelijk zijn van het boerenland.

Hoe bereik je een dergelijke landbouw? Pluimers noemt het verduurzamen van de keuzes van consumenten, wat concreet betekent: anders consumeren met minder vlees, meer plantaardig voedsel en meer lokaal betrokken voedsel. Minder verspilling, niet alleen door consumenten, maar ook in de productieketen; en verduurzaming van de productie. Als senior adviseur Landbouw en Voeding is Pluimers sterk bezig met die verduurzaming van de productieketen. Hierbij ziet zij een rol voor alle partijen: overheid, burgers en bedrijfsleven. 'Boeren met de natuur mee' wordt aantrekkelijker wanneer het onderdeel wordt van de bedrijfs-

strategie van alle partijen in de keten: toeleveranciers, financiers, boeren, afnemers, retailers moeten allemaal een bijdrage leveren aan de noodzakelijke systeemverandering.

Beloning voor prestaties

Zo zouden boeren beloond kunnen worden voor hun inzet en prestaties op het gebied van 'boeren met natuur'. Om boeren te kunnen belonen, is het noodzakelijk prestaties te kunnen meten. De afgelopen vier jaar hebben het Wereld Natuur Fonds, Rabobank en FrieslandCampina samen met melkveehouders en experts de biodiversiteitsmonitor melkveehouderij ontwikkeld. Zuivelondernemingen kunnen melkveehouders die hier goed op scoren, belonen via bijvoorbeeld een plus op de melkprijs. Banken kunnen bijvoorbeeld een rentekorting verstrekken. Verpachters kunnen onder gunstigere pachtvoorwaarden hun land verpachten. Pluimers: 'Maar ook kunnen we het geld

van het Europees landbouwbeleid zo inzetten dat het gekoppeld wordt aan resultaten van boeren voor natuur en milieu. Door een eenduidige manier van meten van prestaties - en beloning door verschillende partijen kunnen beloningen gestapeld worden waardoor het extra aantrekkelijk wordt het goede te doen.'

Andere mindset

Naast systeemveranderingen is er ook een andere mindset nodig, benadrukt Pluimers. 'Wat mij bezighoudt, is de vraag: wanneer neemt een mens zijn verantwoordelijkheid? Blijven we onverschillig langs de kant staan, of ondernemen we actie?' Pluimers citeert Hannah Arendt, die het heeft over de moed om af te wijken van gewoonten en verantwoordelijkheid te nemen. 'Hannah Arendt inspireert me als ze zegt: 'We zijn in staat een nieuw begin te maken omdat we ons leven tegen het licht kunnen houden en op zekere dag kunnen besluiten dat het roer om moet'. Hetzelfde lees ik ook in het boek 'Voor een nieuw begin' van Maarten den Dulk. Voor hem staan de twee bomen in het Paradijsverhaal in Bijbelboek Genesis voor levenskracht en kennisvermogen. Het zijn twee onderscheiden dingen: het 'er zijn' en het 'bewustzijn'. In ons leven is het goed om even afstand te nemen en je de vraag te stellen: ben ik met het goede bezig? Daarbij beschrijft Den Dulk ook het belang van samenleven. Hij zegt: 'wanneer je er voor kiest om zonder de ander te leven, gaat alles mis. Leven is leven in relatie, samenleven en elkaar kennen'. Ik vind dat een krachtig pleidooi voor verbondenheid en tegen de trend van individualisering en eigenbelang in.'

Jacomijn Pluimers is senior adviseur Voeding en Landbouw bij het Wereld Natuurfonds Nederland

Magazine De Linker Wang is een uitgave van stichting De Linker Wang. 'Politiek met compassie' is het motto van De Linker Wang, de religiewerkgroep van GroenLinks.

Redactie:

Theo Brand (hoofdredacteur), Bas Joosse (eindredacteur), Yvonne Brink, Carin Hereijgers, Kathinka Minzinga, Yfke Nawijn, Brandon Pakker, Douwe de Roest en Ina Scholma-Huisman.

Medewerkers:

Kauthar Bouchallikht, Rozemarijn van 't Einde, Hans Feddema, Wies Houweling, Halima Özen, Margrietha Reinders, David Renkema, Axel Wicke en Greetje Witte-Rang.

Commentaartekening:

Maarten Wolterink.

Omslagfoto: Kerkasiel in buurt en kerkhuis Bethel in Den Haag. Foto: Axel Wicke.

Opmaak/vormgeving:

Ester Meijer-Horneman

Drukwerk:

Twigt Grafimedia, Waddinxveen. Gedrukt op geheel gerecycled FSC-papier.

Redactiesecretariaat:

Theo Brand,
Wagenshuurstraat 14,
8043 XW Zwolle.
redactie@linkerwang.nl

Abonnement-administratie:

De Linker Wang,
Prins Hendrikstraat 143,
2405 AJ Alphen aan den Rijn.
administratie@linkerwang.nl
Jaarabonnement: €19 (5 nrs.)
Betalingen en donaties:
NL60TRIO0390264393 t.n.v.
De Linker Wang o.v.v. Abonnement of Donatie.

Bestuur Stichting De Linker Wang:

Tjeerd de Jong (voorzitter intern),
Helene Timmers (secretaris),
Pieter van Abshoven (penningmeester),
Bas Roufs, Martin Damen, Job de Haan

✉ bestuur@linkerwang.nl

🌐 www.linkerwang.nl

🐦 @DeLinkerWang

Magda is overal

Christian Jongeneel, voormalig redacteur van dit tijdschrift, schreef de roman getiteld 'Magda is overal'. Terwijl op 11 september 2011 in New York de torens van het WTC instorten, ligt in het Rotterdamse Dijkzigt Ziekenhuis Femke Singh-Jelgersma op sterven. Die twee gebeurtenissen staan niet los van elkaar, meent haar kleinzoon Dede. In het kielzog van zijn zus, een alom bewonderd supermodel, reist Dede de wereld over met steeds meer bloed aan zijn handen. Een krankzinnige tocht die alleen in zelfdestructie kan eindigen. Maar dan is dit verhaal over ontworteling en terreur nog lang niet ten einde. Christian Jongeneel (1969) groeide op in Indonesië en woont in Rotterdam. Hij schrijft onophoudelijk sinds zijn dertiende: duizenden artikelen in kranten en tijdschriften, een dozijn korte verhalen in literaire tijdschriften en twee boeken over wetenschapsfilosofie. Magda is overal is zijn romandebuut.

Oecumenelezing 2019

Vrijdag 18 januari

De jaarlijkse Oecumenelezing wordt uitgesproken door dr. Frits de Lange. Hij ziet in de pelgrim een nieuw paradigma voor mensen van deze tijd. We mogen ons leven verstaan als een reis. Iets dat groter en sterker is dan onszelf zet ons in beweging. De Raad van Kerken heeft het thema Pelgrimage van gerechtigheid en vrede in het beleidsplan staan. Hoe verhoudt de persoonlijke pelgrimage waarover Frits de Lange schrijft, zich tot de gezamenlijke tocht van mensen en tot de inzet tot gerechtigheid en vrede? De Oecumenelezing is op vrijdag 18 januari 2019 om 15.00 uur in de Geertekerk, Geertekerkhof 23, Utrecht. Aanmelden via e-mail: rvk@raadvankerken.nl. Kosten 15 euro (studenten gratis). Meer info: www.raadvankerken.nl.

De zin van het leven

Zaterdag 26 januari

'Wat is de zin van het leven?' Sinds september staat deze vraag weer in het middelpunt van het publieke debat. Toen publiceerde redacteur Fokke Obbema zijn verhaal 'Even dood' in de Volkskrant. Over zijn plotselinge hartstilstand, zijn herstel en zijn zoektocht naar de zin van het leven na een bijna-doodervaring. Binnen korte tijd kreeg hij enorm veel reacties van lezers, waarop hij besloot een keur aan Nederlanders te interviewen. Het bestuur van De Linker Wang meent een bijdrage aan het debat te leveren als goed voornemen voor 2019. Met als sprekers Sanneke de Haan (filosoof) en Rikko Voorberg (theoloog en theatermaker). Het debat wordt geleid door Job de Haan, bestuurslid van De Linker Wang. De nieuwjaarsbijeenkomst is op zaterdag 26 januari 2019 om 14.30 uur op het partijbureau van GroenLinks, Oudegracht 312 te Utrecht. Gratis toegang. Zie ook pagina 17.

Daoud Nassar in Nederland

Zaterdag 9 februari

Tent of Nations is een educatieve boerderij met het vredesproject van de Palestijns christelijke familie Nassar in Bethlehem. Deze familie leeft en werkt onder moeilijke omstandigheden en voortdurende bedreiging van landonteigening door de Israëlische autoriteiten. Desondanks zet Daoud Nassar zich met zijn familie op een geweldloze en creatieve manier in onder het motto 'Wij weigeren vijanden te zijn'. Hij spreekt tijdens de Vriendenmiddag van Tent of Nations over uitdagingen, bedreigingen, volhouden en gewelddoos verzet. Een middag met workshops, ontmoeting, muziek en Palestijnse hapjes die plaatsvindt in de Grote Kerk te Driebergen op zaterdag 9 februari 2019 van 13.30 tot 17.15 uur. Meer info op www.tentofnations.nl, aanmelding via tentofnationsnl@gmail.com.

EEN NIEUWE KERSTSTAL

Wies Houweling

Jesus is een gehandicapte wees, Maria een tienermoeder, Jozef is oud

De Madonna del Mare Nostrum gaf mij eigenlijk het idee. Het is een hedendaags schilderij van Hansa Versteeg. Het schilderij laat een moeder met een kind zien, gewikkeld in folie tegen de onderkoeling. Ze zijn vluchtelingen en komen net uit het water. Het schilderij staat nu in de Bethelkapel in Den Haag (zie pagina 27, -redactie). De kerk waar nu al weken een dienst gaande is ter bescherming van een Armeense familie met drie kinderen, en voor een beter kinderpardon.

De figuren op het schilderij, moeder en kind, kijken je aan: een traditioneel beeld van Maria met kind. Het schilderij raakte me. Het zegt iets over nu, over deze wereld en doet een beroep op mijn betrokkenheid. Zo moeten generaties vrouwen Maria gezien hebben, Maria ongetrouwde vrouw met haar bijzondere kind. Zij sprak tot vrouwen in hun dagelijkse leven over een dak boven hun hoofd en dagelijks eten en drinken, maar ook over relatie- en opvoedingsproblemen. Maria bood hulp; ik weet niet wat de Madonna del Mare Nostrum doet, maar zij maakt je wel onrustig.

Toen dacht ik aan de beeldengroepen van de kerststal die in veel huizen en kerken staan. Generaties zijn opgegroeid met het ritueel van het voorzichtig opbouwen van de stal in de adventsmaanden. Het hoogtepunt is voor veel kinderen het plaatsnemen van het kindje in de kribbe op kerstnacht. Wat doet het ons, is er meer dan nostalgie? Kun je het oude beeld van de heilige familie opnieuw invullen? Helpt het spelen met de beelden ons bij zingeving en het nadenken over onze waarden?

In onze gereformeerde traditie hadden we geen kerststal. Later kreeg ik er één van mijn katholieke collega, een wit gipsen model. Ik heb het echt geprobeerd, maar het werd niets tussen ons. Wel heb ik iets gekregen met een kleine blikken uitklapbaar kerststalletje uit Latijns-Amerika. Het heeft iets eenvoudigs, iets liefs, het vanzelfsprekende is er af.

We hebben nieuwe rituelen en symbolen nodig om jonge mensen te ondersteunen in hun leven en over zingeving te kunnen spreken. Misschien ook wel om te kunnen troosten en bemoedigen. Kun je het kerststalletjes dan ook scherp eigentijds invullen? Met iets dat raakt en van nu is? Misschien is het allang gedaan, maar ik waag hier toch een poging anno 2018.

Het lijkt een zielig groepje: Jesus is een gehandicapte wees, broodmager en verwaarloosd, afkomstig uit een Oost-Europees land. Maria is een tienermoeder, Jozef is oud en heeft een burn-out. De herders zijn textielwerksters die in verborgen ateliers zwaar onderbetaald werken. De koningen zijn uit hun land verdreven politici die ooit veel macht hadden. De os is net bevrijd uit het slachthuis en de ezel heeft duidelijk sporen van mishandeling.

Een eigentijds tafereeltje. Hoe verzin je het bij elkaar? Bij de traditionele set zou je dezelfde vraag kunnen stellen: hoe is het bij elkaar verzonnen? Hoe kan zo'n nieuw beeld hoop geven? Het geeft hoop en erkenning, omdat het in een traditionele setting staat, omdat het verwijst naar het verhaal van licht in de duisternis van de God, waarvan mensen vertellen dat hij mens is geworden. Of zoals de oosterse kerken geloven, een god die de hele schepping veranderde door er zelf deel van uit te gaan maken.

Een nieuw beeld heeft zijn kracht door het oude verhaal. De belofte van de oude kerststal straalt er doorheen. Dit zijn de mensen aan wie grote dingen gaan gebeuren. Dit zijn mensen in duisternis die een groot licht gaan zien.

Misschien lijkt het wel een beetje op de Passion die nu elk jaar wordt opgevoerd en uitgezonden door de EO. Deze kerststal anno 2018 hoeft niks te zeggen en niks te zingen, ze kijken je alleen maar aan. Een bewijs van de actualiteit van het kerstverhaal, als we maar durven spelen. Het spel kan onze werkelijkheid met een andere werkelijkheid verbinden, zoals Christa Anbeek schrijft. Het spel van kerst spelen we elk jaar opnieuw, in een steeds veranderende wereld. Het blijft een verhaal van hoop en liefde.

Mooie hoopvolle dagen!

Wies Houweling